

ЩОМІСЯЧНИЙ
НАУКОВО-
МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

№ 9 (327)
ВЕРЕСЕНЬ
1996

ЗАСНОВНИК —
МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ
УКРАЇНИ

Зареєстровано
Держкомвидавком
України
серія КВ, № 379
від 12.01.1994 р.

Видається
з липня 1969 року

Київ,
«Освіта»

Головний редактор
А. М. ЛУК'ЯНЕЦЬ

Редакційна колегія:

Н. М. БІБІК, В. І. БОНДАР,
М. С. ВАШУЛЕНКО, Б. Г. ДРУЗЬ,
Н. Г. ЗАХАРЧУК, О. В. КИРИЧУК,
Л. П. КОЧІНА, Г. Г. НАУМЕНКО,
А. М. НЕЧИТАЙЛО (заступник
головного редактора),
І. О. НІЗЕЛЬСЬКА (відповідальний
секретар),
О. В. НОЧВИНОВА, Т. І. ПИЛИПЕНКО,
К. С. ПРИЩЕПА, О. Я. САВЧЕНКО,
Н. Ф. СКРИПЧЕНКО,
Л. В. СОЛДАТОВА,
Т. І. СУЩЕНКО, В. П. ТИМЕНКО,
М. І. ЧЕМБЕРЖІ, М. І. ЧУМАРНА

Редактори відділів:

педагогіки і психології —
Л. М. Ліщинська;
математики і природознавства —
Т. Ю. Яремчук;
мови і літератури —
Ю. І. Колесникова;
національних шкіл —
Г. Н. Ремізівська.
Літературний редактор —
Я. Г. Кушнірюк.
Технічний редактор —
Л. О. Лопушанська.

Здано до набору 05.07.1996. Підписано до друку
05.08.96. Формат 60Х84/8. Папір офсетний. Друк
офсетний. Умовн. друк. арк. 7,44. Умовн. фарбо-
відб. 14,88. Обл.-вид. арк. 10,5. Тираж 21450 прим.
Зам. 0104609.

Адреса редакції: 252601, м. Київ-МСП — 601,
вул. Трьохсвятительська, 8.
тел. 228-76-20.

Журнальний комплекс видавництва «Преса Украї-
ни», 252146, Київ-146, вул. Героїв космосу, 6.

© «Початкова школа»
1996

Початкова ШКОЛА

9'96

З М І С Т

ПЕДАГОГІЧНІ НОВИНИ: ВІСТІ З ЧЕРНІГІВЩИНИ	
Явоненко О. Ф. Наш інститут	4
Бобир О. В. Факультет початкового навчання	7
Мазур Г. Г. Гуманізація стосунків у навчально-виховному процесі	9
Гринь Т. В. Про деякі аспекти гуманізації виховного процесу	11
МЕТОДИКА І ПРАКТИКА	
Антипець В. П. Система завдань для формування початкової навички читання	13
Сеніна В. К., Євтушенко Н. М., Дирда О. А. Ознайомлення з антропонімами	15
Мамчич О. Б., Калініна І. П. Стилістичний аналіз тексту на заняттях з мови	17
Смовська О. І. Алгоритм як умова формування навички грамотного письма	18
Матюшко І. С., Федотова Н. М. Збірник математичних ігор	22
Ульяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації	27
Романова М. Я. Урок ввічливості	29
Грисюк О. М. Орієнтир — міжпредметні зв'язки	31
Бойченко С. О. Використання елементів народознавства у навчально-виховному процесі	33
Малиневська В. М. Співочий голос учителя музики	36
Дорошенко Т. В. Ігри у навчанні музики	38
Огієнко Н. М. Дидактичні умови ефективного використання краєзнавчого матеріалу	41
ПОЗАШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА	
Мироненко О. М. Педагогічні умови формування морально-естетичної діяльності в позашкільних закладах	44
СЛОВО ХУДОЖНІЙ САМОДІЯЛЬНОСТІ	
Єкименко Г. М. Прекрасна земля в різні пори року	47
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАКТИКУМ	
Волбуєва І. А. Формування зорових сенсорних умінь учнів 1—2 класів	48
Коваль Л. В. Чи готовий школяр самостійно виконувати домашні завдання	51
З ІСТОРІЇ ОСВІТИ	
Сухомлинська О. В. Софія Русова в контексті розвитку педагогічної думки	54
Кіндрат В. К. В. О. Сухомлинський про патріотичне виховання	56
ДО ДжЕРЕЛ	
Скуратівський В. Місяцелік	60

2) утворити й записати нові імена, відкинувши на початку слова потрібну кількість літер.

Яніна — Ніна, Віра — Іра.

Зацікавлює учнів і усна народна творчість, зокрема загадки, прислів'я, приказки, народні пісні, а також розповіді про свята, звичаї, прикмети. Багато з них містять антропоніми. Дидактичний матеріал, дібраний з фольклору, можна використовувати під час вивчення різних тем. До прикладу:

Прислів'я. Держись, Хома, іде зима. До Миколи не сій гречки і не стрижи овечки. Для нашого Федота не страшна робота. Ваша Катерина нашій Орині двоюрідна сестра. Я свою вину на Івана зверну. Розказав Миرون рябої кобили сон. Хто про Хому, а він про Ярему. У всякої Федорки свої одговорки. Казала Настя, як удасться. Засмієсь, Матвійку, дам копійку.

Загадки. Чорний Іван, дерев'яний каптан, де носом проведе, там помітку кладе (*оливець*). Були собі два брати і обидва Кіндрати, через доріжку живуть і один одного не бачать (*очі*). Довга Настя простяглася, якби встала, то б неба дістала (*дорога*). Сидить Пахом на коні верхом, книги читає, а грамоти не знає (*окуляри*).

О. Б. МАМЧИЧ,

ст. викладач;

І. П. КАЛІНІНА,

ст. викладач (Чернігівський державний педінститут ім. Т. Г. Шевченка)

СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ НА ЗАНЯТТЯХ З МОВИ

Лінгвостилістичне вивчення художнього тексту — одна з ефективних форм роботи вчителя на заняттях з мови у початковій школі. Звертання до художніх творів, їх повільне читання дає змогу поглибити знання учнів, створює цілісне, синтезоване сприйняття тексту, допомагає розвитку мовлення.

Зв'язний текст має стати основою на заняттях з мови у 3 класі. Вивчаючи ті чи інші теми, учні спостерігають за граматичними формами та конструкціями, закріплюють вивчене раніше і водночас ознайомлюються з виражальними можливостями та стилістичною функцією мовних засобів.

Текст, як відомо, розглядається з точки зору літературознавчої, стилістичної і лінгвістичної. Літературознавчий аналіз — це розгляд художнього твору як факту естетичної і суспільної думки, стилістичний — як визначення індивідуально-авторських засобів художнього письма, лінгвістичний — як практика використання мовних явищ. Лінгвістичний аналіз — основа для літерату-

Скоромовки.

Варка варила вареники,
Василь взяв вареника,
Варка Василя варехою,
Василь Варку вареником.

В домі Дими дим.
Ой ходім туди, ходім
Рятувати Димин дім.

Вовк-вовцюг вівцю волік.
Вона вовку вила в бік.
Як завив же вовк-вовцюг,
Миттю випустив вівцю.

Ішов Прокіп — кипів окріп,
Прийшов Прокіп — кипить окріп,
Як при Прокопі, так і при Прокописі
і при Прокопенятах.

Роботу з антропонімами, як уже зазначалося, з молодшими школярами слід проводити систематично. Вона сприяє розширенню кругозору, формуванню спостережливості, небайдужості до свого імені та імен людей, що їх оточують. Діти одержують елементарні відомості з історії власних імен, тим паче, що в них відображаються національні особливості нашого народу.

рознавчого і стилістичного вивчення. Вчитель звертає увагу на лексичну і фразеологічну спрямованість тексту, пояснює значення незрозумілих, незнайомих учням слів, окремі граматичні особливості. Стилiстичний розбiр дає змогу побачити, як саме автор використовує лiнгвiстичнi засоби для вираження змiсту.

Ці два типи аналізу є синтезом складових частин для розгляду тексту як синтаксичної єдності.

Синтаксичний аналіз художнього твору і є основою ознайомлення учнів (поряд з лексичним) з особливостями авторського стилю, надає змогу формувати мовлення учнів. Адже молодші школярі ще не вмiють вiльно оперувати конструкцiями рiзних типiв для висловлювань, спiлкуючись загалом за допомогою двоскладних особових речень, мало і недоречно використовують питальні і окличні, скуті в діалогах.

Формуючи культуру мовлення, відпрацьовуючи її, вчитель має спинитися, насамперед, на розгляді стилістичної ролі речень за метою висловлювання (розповідних, питальних, спонукальних) і за інтонацією (неокличних і окличних). Мета цієї роботи — розкрити перед учнями виражальні можливості кожного типу речення, навчити дітей використовувати їх у своєму мовленні для посилення емоційності і виразності висловлювання.

Як відомо, стилістично найбільш нейтральні розповідні речення. Вони використовуються у різних мовних сферах, тому що основне їх призначення — інформація, ствердження або заперечення. Питальні речення у цілому експресивні і мають забарвлення розмовного мовлення. Спонукальні мають яскраво виражене стилістичне забарвлення.

Вчитель, працюючи з текстом, звертає увагу учнів на різні за метою висловлювання й інтона-

цією типи речень, на їх граматичні й пунктуаційні особливості. І розповідні, і питальні, і спонукальні речення, які за інтонацією можуть бути неокличними й окличними, вживаються для того, щоб передавати почуття, настрій людини. Тому найчастіше вони використовуються при описах стану природи, у ліричних відступах тощо. Наприклад:

Мова — втілення думки. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! (М. Рильський). Прокидаюсь на березі Десни під дубом. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса! (О. Довженко). Спи, мій малесенький, спи, мій синок... Я розкажу тобі безліч казок! (Олександр Олесь). І де взялися ці хвилі сніжно-білі, хто дивно так навчив їх грати і шуміти! (Олександр Олесь). Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять, затишок хочуть собі відшукати (Олександр Олесь). Знову, ластівочко-серце, ти вернулась, знов звила в нас під хатою кубельце (П. Грабовський). Пишається калинонька, явір молодіє, а кругом їх вербози й лози зеленіють (Т. Шевченко).

Учні можуть зробити висновок, який саме настрої передають ці типи речень. Чому текст справляє саме таке враження?

Після спостережень за різними типами речень учням можна запропонувати виконати самостійну роботу під час уроку або вдома: а) написати листа (рідним, друзям), використовуючи різні за метою висловлювання й інтонацією типи речень; б) написати маленький твір-роздум, у якому були б використані описи стану та явищ природи (наприклад, «Зимовий день», «Осінь» тощо).

По-друге, доцільно розглянути стилістичні особливості однорідних членів речення, які використовуються в основному для детального опису деяких явищ природи, дійсності, зовнішньої або внутрішньої характеристики особи, посилення експресивності та емоційності.

Аналіз речень з однорідними членами дає змогу звернути увагу на інтонаційні, синтаксичні, пунктуаційні їх характеристики, пізнати необхідність вживання наявних конструкцій для оволодіння ними як мовним засобом. Особливу увагу вчитель звертає на те, що вживання однорідних членів речення сприяє розвитку усного і писемного мовлення. Речення з однорідними членами здебільшого емоційно забарвлені, виразні, лексично наповнені. Вони широко використовуються у художньому мовленні, менше — у розмовному стилі, за допомогою своєрідної інтонації створюється музичність фрази і тексту у цілому. Наприклад:

Синь гаїв, поля, світання, пісня солов'їна, ніжний шепіт і зітхання — моя Україна (В. Сосюра). Багряний лист, пожовклі трави — мелодій осені краса (В. Сосюра). Вже пролітають сірі гуси на тихі води Білорусі: понад Дніпром, понад ярами, над березневими степами (М. Нагнибіда). Завтра зрана вийду до криниці, непочатої води нап'юся, уклонюся, як сестрі, зірниці, сонцеві, як братові, вклонюся (І. Вирган). Березу, вільху і ліщину, дубів могутність величаву і навіть тихий верболіз — люблю я ліс (П. Воронько). Любов'ю трударів і радістю земною, і сонцем, що всміхалося, весною, і щастям наших неповторних діб — духмяно пахне хліб (П. Воронько). У весни душа весела, і невтомна, і завзята (П. Сингаївський).

Підсумовується, що стилістична забарвленість тексту за допомогою однорідних членів дає змогу скласти певну уяву про людину, що їх вживає, її характер, особливість мислення тощо.

Слід звернути увагу на однорідні члени речення, які з'єднуються між собою за допомогою сполучників. Аналізується інтонаційний малюнок тексту, його пунктуаційна характеристика. Види робіт можуть бути усними, письмовими. Учні, наприклад, можуть виправити помилки один одного під час розгляду творів — міркувань або під час взаємодиктантів, після інших завдань.

Таким чином, використовуючи окремі види стилістичної роботи у процесі аналізу тексту на заняттях з мови у початковій школі, вчитель реалізує основне практичне завдання — підвищує мовну культуру учнів, збагачує їхній словниковий запас, прагне, щоб мовлення дітей стало більш виразним і емоційним.

О. І. СМОВСЬКА,

канд. пед. наук, доцент Чернігівського державного педінституту ім. Т. Г. Шевченка

АЛГОРИТМ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ГРАМОТНОГО ПИСЬМА

Загальновідомо, що діти, навіть твердо завчивши правила правопису, помиляються на практиці.

Наводимо основні фактори, які впливають на несформованість орфографічної навички:

духовна безграмотність і бідність психіки;
погане засвоєння фонетики виучуваної мови;
незнання орфографічних правил, з одного боку, а, з другого, — невміння ними керуватися.

Тільки враховуючи ці фактори та ослаблюючи їхній вплив, класовод зможе сформувати в учнів високу орфографічну культуру.

Основним способом якісного засвоєння молодшими школярами правопису рідної мови має стати їхня активна розумова діяльність. Уже в добукарний період, коли ще не вивчаються окремі звуки, а тільки формується загальне уявлення про них, дітям треба давати завдання не вгадувати, які вони (голосні чи приголосні), а пропонувати визначати: як вони творяться — голосом чи шумом, або одночасно й голосом, і шумом, чи тільки шумом; на якому місці в мовному апараті, а також — як проходить повітря через ротову порожнину.

На жаль, нерідко класоводи обмежуються характеристикою голосного і приголосного звуків як таких, що «співаються», «тягнуться» чи не мають цієї особливості. Подібний спосіб «навчання» гальмує мислительні можливості дітей (і наголосимо: дає спотворене уявлення про звукову систему рідної мови).

Дослідження психологів (П. Я. Гальперіна і Н. Ф. Талізної) показали, що поетапне форму-